

ПАРТИЗАНСКЕ МАЈКЕ И ЖЕНЕ

Субота. Пазарни дан у Ужицу. Ведар и сунчан дан. На пијацама ври као у кошници. Свуда стиска, гурање, цакање, вика и бука. Откако су храбре народноослободилачке партизанске чете очистиле ужички крај од окупатора, у ослобођеном Ужицу осећа се и види слобода на сваком кораку. Заплашени сељак који није смео да оиђе у град, бојећи се непријатељских и петоколонашких метака и вешала, све чешће долази и све више земљорадничких производа доноси.

Ходајући по пијаци и нехотице застадох кад чух речи једне сељанке: „Е, госпоја, да наши не потераше Немце, не би ти имала јабука ни за 50 а камо ли за 5 динара! . . . П р е д том истином саме од себе надовезаше се мисли: шта ли ове погрбљене, измучене и запостављене мајке, жене и сестре, сеоске жене које прве устају, а последње лежу, које од јутарњег праскозорја, када први пегли запевају па до касне ноћи, када нема тишина, и мир прекрију све село, марљиво и нечујно раде по пољу и кући, шта те вредне жене мисле о данашњој борби и данашњим борцима за слободу...

Понесена тим мислима, застадох пред једном средњевечном женом и запитах је:— да ли је кога сина отпремила у војску. Она ме погледа оштро и готово увређена, љутитим мушким гласом одговори: „Јадна бих ја мајка била кад сина за војску не бих имала. Отишао је и није ми га жао. Мушко је и треба да се бори”.

До ње седи једна погрбљена више старица него „жена у нај бољим годинама”. Пред њом котарица попуњена зрелим и црвеким патлицима, а она некако замишљено и тужно гледа преда се. Помислих да је тужна што је некога отпратила у војску и занета, када сам је упитала: да ли је кога на фронт послала, одговорила ми је: „Послала сам и отпратила не једног, већ 3 сина. Не плашим се што ће да терају непријатеља, али се плашим да не погину с леђа од издајничке руке!!”

Близу ње застајем опет пред једном старицом. Измучеки, наборани, бледи и суморни старачки лик наговештава пре смрт но живот. Пред њом стоји десетогодишњи дечак, пред њом корпе пуне ораха. Питам старицу гласно: „Јеси ли, мајко, послала сина у војску?” Слабим испрекидалим, једва чујним гласом одговори: „Нисам га ја послала, него је он сам отлишио. Јединац је, није мо-

рао да иде. Ово му је содн". „Па зар жалиш, мајко, што ти је син пошао да брани отаџбину и народ свој!?" „А како да ми буде жао! Преча је земља од мајке и живота. Нека се он само бори, а син ће га у послу заменити". При овим речима мали чедни десетогодишњи сељачић порумени, поносно подилсе главу и са сјајем и жаром у очима рече: „Нека мој бабо ратује, ја ћу га у све-му заменити, а ако и пошне, ја ћу опет да га заменим!!"

Задивљена тим речима приступим повећој групи жена и питам их да ли тугују и плачу или су поносне што су им људи и браћа у војсци и у борби за слободу и спас народа. И све оне, све су из истог села, не жале ни мужеве ни браћу што су пошли да потпуно истерају мрског непријатеља, али се плаше неслоге међу браћом Србима. Једна вели.- „Више се плашим душманина Србина, но душманина Немца..". Друга вели да је послала 4 сина, 3 су пошла „у партизане, а 1 у четнике". „Нека ни једнима није криво", рече кроз смех. „Само нека буду сложни, па ће све добро бити", веле све скоро у један глас. Једна млада, по неспретном мерењу видим да је неискусна и наслућујем да то, можда први пут тргује. Питам је где јој је муж да је замени. А она оштро одговори: „Отишао у партизане. Треба сви да пођу и да бране и чисте земљу од непријатеља. Ми, жене, навикле смо на посао. Лако ће-мо децу отхранити само нека грам донесу слободу".

Једна старица уобразивши да јој се примиче крај живота, дошла пешке чак из села Карана и хоће да поново или „последњи пут", како она рече, види и загрли своје синове и унуке и да им поручи последњи аманет: „Сложите се, децо моја, и ослободите земљу српску!" И све те поштене мајке, жене, сестре и кћери сељака, — хранитеља наших желе једно исто: Слободу земље, слободу народа и слогу међу синовима српским. И још бих дуго с њима разговарала, али је сунце високо одмакло на хоризонту, свет се почео да разилази, а групе снаша упутиле се према згради где су смештени нови војници, нови народни борци који ће храбро и неустрашиво истурити своја широка, опаљена и поцрнела сељачка прса пред највећим непријатељем сељачког народа и непријатељем свих поробљених и непоробљених слободних народа пред — мрским фашизмом.

Раздрагано и весело иду снаше са сузама радосницама, са осмејком на уснама — радосне и срећне што ће њихови мужеви и синови допринети да се наша земља ослободи најцрњег и најодвратнијег непријатеља који је оиустошио села и градове, обешчистио кћери српске, оголио и обосио наш напаћени народ. .. Опростивши се срдачно и сестрински са мајкама и снашама, остадох дубоко прожета пријатним утисцима и убедљивим сазнањем да су све српске мајке и лсене сложне и пуне љубави и лепих жеља за цео наш народ и да у тим намерно запостављеним створењима са села није угаснуо најосновнији и најважнији човечији нагон — кагон за слободом.

(Из књиге „Вести Новости Реч народа", Титово Ужице, 1961).

ЖЕНЕ УЖИЦА СУ СПРЕМАЛЕ ОДЕЋУ ЗА ПАРТИЗАНЕ

У априлу 1941. године примљена сам за кандидата, а. у јуну исте године за члана КПЈ. Кад су почеле припреме за устанак, радила сам са другарицама у реону, што ми је био партијски за датак. Прикупљала сам храну, одећу и вуну за партизанске борце. Типографски радник Милован Поповић и ја били смо веза са Ужичким партизанским одредом, а материјал у Одред најчешће је тада носио на Татинац типографски радник Тома Бабић.

По ослобођењу Ужица у септембру 1941. године јавила сам се Лоли Рибару и Митри Митровић. Они су ми рекли да ће се ускоро основати кројачка радионица у којој ће се радити за **ВОЈ**ску. Рекли су ми да сам и ја одређена у ту радионицу. Одмах сам се укључила у припреме за оснивање радионице.

Окупио се велики број жена које су умеле да шију. Рад у радионици почео је око десетог октобра и трајао је све до напуштања Ужица. Мушкарци су кројили рубље, по десет пари одједном, а жене су шиле. Највише су кројили Жико Марковић и Митар Јоцић, и то увек ручно. Првих дана шило се дневно по 50 пари рубља и плело се по пет-шест и пари чарапа. Касније се дневно шило и по близу 500 пари рубља и плело се по 50 пари чарапа.

Најпре смо радили у згради старе буарске основне школе, која се налазила испод артиљеријског круга у Ужицу. Тада је постојала и мушка кројачка радионица, која је почела да ради у артиљеријском кругу. У ствари, ту су окупљене жене поделиле посао. Оне које су знале да шију радиле су на шиваћим машинама, а остале су плеле чарапе, џемпере и другу плетену одећу за партизане. Машине за шивење добили смо преко Градског одбора. Неке су уступљене добровољно, а неке принудно. Вуну за плетење одевних предмета добијали смо одређену. Испређену вуну примала је у буарској школи Десанка Јовановић. Материјал за шивење рубља добијали смо из Ткачке радионице. Нашем набављачу тај материјал увек је предавао технички директор Ткачнице Фрањо Шнајдер. Из Ткачнице смо добили и једну машину за отварање рупица. Вуна која је прикупљана по околним селима најпре се носила у Ткачницу и тамо је Цвета Дабић организовала да се вуна опере и осуши, а после смо је разносили по прелима да се опреде.

Убрзо је у буарској школи постало тесно за рад па су отворене и друге радионице. Једна нова кројачка радионица отворена је у кући Миодрага Ковачевића, друга у згради изнад ужичке Основне школе где се касније налазило породилиште, трећа у згради Пушкарске школе. Свака радионица имала је свог повереника преко кога је добијан материјал.

Пошто смо сакупили доста вуне, која је опрана и осушена, почели смо по околним селима одрљавати партизанска прела. Прво прело одржано је у селу Љубањама. Било је присутно око 400 жена. Опредено је доста вуне. Окуиљеним женама говорили смо о политичкој ситуацији, а после тога била је игранка. Око организације прела највише су се старали учитељи у Љубањама. После тога прела су почела да се одрљавају по свим околним селима. На организацији тих прела радиле су Анђа Ранковић, Милева Ђурђић и друге другарице из града. У Крвавцима је партизанско прело организовано пред саму евакуацију Ужица, Једно велико партизанско прело одрљано је у Ооколском дому у Ужицу почетком новембра. У току прела изведен је леп програм.

Грозда ДРЧЕЛИЋ